

Mora İsyânının Çıkışı ve Tepedelenli Ali Paşa*

Hamiyet Sezer Feyzioğlu**

Öz

19. yüzyıl Osmanlı Devleti'nde yenileşme hareketleri ve çabalarının olduğu bir dönem olduğu gibi yöneticilerin uğraşmak zorunda kaldığı isyanların da çıktığı bir zaman dilimidir. Söz konusu dönemde bütün Avrupa'yı etkileyen ve imparatorlukların çekindiği milliyetçilik akımı hız kazanmış ve yeni devlet ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti de milliyetçilik akımından etkilenmiştir. Osmanlı topraklarında ve idaresi altında yaşayan milletler, çeşitli sebepler ve akımların da etkisiyle bağımsızlıklarını istemeye başlamıştır. Özellikle Balkanlardaki milletler milliyetçilik akımından büyük ölçüde etkilenmiştir. Örneğin bunlardan önce Sırlar ayaklanmış (1804), Bükreş Antlaşması'yla bazı ayrıcalıklar elde etmişler, arkasından Yunan İsyânı çıkmış, daha sonra da diğerleri takip etmiştir.

Yunan İsyânı'nın çıkmasında birbiriyle bağlantılı birçok farklı sebep vardır. Bunlar arasında Aydınlanma Çağı denilen dönemin etkilerinin yansımaları, Amerikan bağımsızlık mücadelesi, Fransız İhtilali'nin etkilerini sıralayabiliriz. Bütün bu etkilerle Rumların fikrî ve ekonomik dünyaları gelişmiştir. Ayrıca Avrupa devletlerinin propagandalarını da bu etkilere eklememiz gerekir. Bütün fikri gelişmeler, kışkırtmalar Rumların bağımsızlık hareketine hazır hale gelmesine neden olmuştur. Ayaklanma için ise uygun ortam ve işaret beklenmektedir. İşte bu uygun ortam 1820 yılında Yanya Paşası Tepedelenli Ali Paşa'nın isyanı ile ortaya çıkmıştır. Bölgede ve Rumlar üzerinde sıkı bir idare kurmuş olan Ali Paşa'nın denetimi, onun isyanıyla ortadan kalkacaktır. Devletin bu sorunla uğraşması zaten

* Bu bildiri Hamiyet Sezer Feyzioğlu, *Bir Osmanlı Valisinin Hazin Sonu Tepedelenli Ali Paşa İsyânı*, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 2017, s. 131-142'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü, Ankara/
TÜRKİYE, hsezer@humanity.ankara.edu.tr ORCID: 0000-0002-4070-0314
DOI:10.37879/9789751758866.2024.79

isyan için hazırlık yapmakta olan Rumların işini kolaylaştıracaktır. Hatta Rumlarla Ali Paşa arasında iş birliği sağlama çalışmaları da söz konusu olacaktır. Bu çalışmada Ali Paşa'nın Mora İsyanı'nın çıkışındaki etkisi ve isyan sırasındaki durum ele alınıp incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Mora, İsyan, Tepedelenli Ali Paşa, Osmanlı, Rumlar.

The Outbreak of the Morean Rebellion and Tepedelenli Ali Pasha

Abstract

On the one hand, 19th century was a period of reform attempts and movements; and on the other hand, it was a period of revolts and rebellions with which the governors had to deal. In the aforementioned period, the nationalism movement which affected the whole Europe gathered pace and the new state emerged. The Ottoman Empire, too, was affected from this movement. The nations living in the Ottoman territories under Ottoman sovereignty started to demand their independence due to the impact of various reasons and movements. Especially, the nations in the Balkans were impacted from the nationalism movements considerably. For instance, among them, the Serbs rebelled firstly (1804), they attained some privileges with the Treaty of Bucharest, then the Greek Rebellion started, followed by other rebellions.

There are many dependent reasons in the emergence of Greek Rebellion. We can list among them the projection of the influences of Enlightenment Period, the independence struggle of USA, the impact of French Revolution. All these improved the intellectual and economic world of Greeks. Also, we have to add the propaganda of European states to these effects. All these intellectual developments, and provocations led Greeks to be ready for the independence movement. But, for the rebellion they expected proper setting and sign. This proper setting came out of the rebellion by Ioannina Pasha Tepedelenli Ali Pasha in 1820. The strict inspection of Ali Pasha who set up a suppressive government in the region and on the Greeks disappeared after his rebellion. This problem of the state eased the Greeks' endeavor who have been on preparation for the uprising. Even, there have been some trials between Greeks and Ali Pasha for collaboration. This paper will analyze the impact of Ali Pasha on the emergence of Morean Revolution and the general situation during the rebellion.

Keywords: Morean, Rebellion, Tepedelenli Ali Pasha, Ottoman, Greeks.

Mora İsyanının Çıkışı ve Tepedelenli Ali Paşa

Rumlar, Osmanlı Devleti'nde en ayrıcalıklı duruma gelmiş bir toplumdur. Zamanla Osmanlı İmparatorluğu'nda ve dış dünyada ticaret yaparak zenginleşmişlerdir. Bu zengin kesim bir ulusal bilincin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Okullar yaptırarak, kitaplıklar kurarak, burslar vererek Rum gençlerin eğitim imkânlarını artırmışlardır¹. Ulusçu olma bilinci daha XV. yüzyılda çeşitli kitapların yazımı, özellikle Plethon Gemistos'un biz Helleniz fikirlerini yazması, yayması, Konstandinos Laskaris'in Milano'da bir Hellen Grameri yayınlaması gibi ve kendileri hakkındaki araştırmaları ile başladı. XVIII. yüzyıla gelindiğinde de bu tür yayınlar ve çeviriler arttı, XIX. yüzyılda ise çok fazla çoğaldı².

Fransız İhtilali'nin yaydığı fikirler Osmanlı Devleti'nde de etkili olarak, Rumlar arasında yayıldı. Özellikle milliyetçilik fikirlerinin gayr-i müslimler arasında yayılması Osmanlı Devleti'ni parçalanma sürecine soktu. Mısır'da Kölemenler, 1805'te Sırlar ayaklandılar. 1821'de de Mora İsyanı başladı³.

Rumlar, 1814'te örgütlenmeye başladılar. 1814 yılında Fihiliki Heteria (Phili-like Hetaireia-Dostlar Derneği) adlı bir dernek kuruldu. Üyeler arasında her sınıftan insan vardı. Önce başkanlığına Kapodistrias'ın getirilmesi istendiyse de onun kabul etmemesi ile Aleksandr İpsilanti başkanlığı aldı⁴.

İlk hareket 1821 yılı Mart'ında Eflak-Boğdan'da başlatıldı. Aleksandr İpsilanti, Sırları da yanına çekebileceğini düşünmüştü. Bu yüzden askerleriyle Boğdan'a girdi. Ancak isyan başarısızlıkla sonuçlandı ve İpsilanti kaçmak zorunda kaldı⁵. Aslında isyanın Nisan ayında başlaması planlanmıştı. Ancak, Argos kasabasında pazarda gezen iki sarhoşun açtığı ateş zaten isyana hazırlanmakta olan Rumları harekete geçirmiş ve olay 17 Mart 1821 (12 Cemazie'l-ahir 36)'de meydana çıkmıştır⁶. Bu hareketlenme kısa sürede

1 S. Şükrü Gürel, *Tarihsel Boyut İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993)*, İmge Kitabevi Yay., Ankara 1993, s. 25.

2 Herkül Millas, *Yunan Ulusunun Doğuşu*, İletişim Yay., İstanbul 1994, s. 48-53.

3 Zeki Arıkan, "1821 Yunan İsyanının Başlangıcı", *Askeri Tarih Bülteni*, Yıl 12, S. 22, Şubat 1987, s. 97.

4 Yücel Özkaya, "1821 Yunan (Eflak-Boğdan) İsyanları ve Avrupalıların İsyan Karşısındaki Tutumları", *IV. Askeri Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri*, Ankara 1986, s. 114-115; Gürel, *age.*, s. 27-28, Ahmet Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, C 11, s. 8; Stanford J. Shaw- Ezel Kural, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C 2, İstanbul 1983, s. 44.

5 Eflak-Boğdan'da yapılan bu girişimle ilgili geniş bilgi için bk. Özkaya, *agm.*, s. 114-132.

6 Ahmet Cevdet, *age.*, C 11, s. 146.

tüm Mora ve adalara yayıldı⁷. Mora İsyanı başladığı tarihlerde bilindiği gibi Osmanlı Devleti Yanya'da Tepedelenli Ali Paşa isyanı ile uğraşmaktaydı. İşte burada Tepedelenli Ali Paşa İsyanı ile Mora'daki isyan arasındaki ilişki incelenmeye çalışılacaktır.

Ali Paşa, Arnavutluk ve Yunanistan'da güçlü bir idare kurmuştu. Bağımsızlık savaşındaki Yunanlıların önemli askerî liderlerinin çoğunun Ali Paşa'nın hizmetinde görevli ve eğitilmiş armatoller olduğunu biliyoruz. Bunlar arasında Androustos, Karaiskakis, Diakos, Tsansas, Bakolas gibi isimleri sayabiliriz⁸. Dennis Skiotis'in Arabantinos'tan naklettiğine göre, Ali Paşa'nın sürekli kuvvetleri Müslüman Arnavutlardan oluşmakta iken, illerde güvenlikten sorumlu olan kişilerin çoğu Hristiyan armatollerdi⁹. Ali Paşa, Rumların milliyetçi düşüncelerinin gelişmesinde de yardımcı olmuştur. Şöyle ki; onlar için kiliseler inşa ettiriyor, Yunan dilini diplomatik yazışmalarda kullanıyor, Yunan diliyle eğitimi teşvik ediyordu. Ali Paşa, Yunan piskoposlarını ajan olarak da kullanmaktaydı. Ortodoks Yunanlıların büyük bir kısmı Ali Paşa'nın idaresi altındaydı. Paşa, Yunanlıların yeteneklerinden yararlanıyordu. Yanya bir Yunan şehri kabul ediliyordu¹⁰.

Aleksandr İpsilanti ve Kapodistria 1820 yazında buluşarak görüştüler. İpsilanti, Kapodistria'dan Osmanlı Devleti ile Ali Paşa arasında çıkan sorunda Yunanlıların konumunun ne olması gerektiği hakkında tavsiyeler alacaktı. Kapodistria devrimden yana değilse de Yunanlıların Ali Paşa ile ilgili bu durumdan yararlanabileceği düşüncesinde idi. Gerektiğinde asker olan kesimin (armatol) kendilerini savunmaları için hazırlıklı olmalarını düşünüyordu¹¹. Osmanlı birlikleri, Ali Paşa üzerine yürüdüğünde O, Yunanlıların

7 Mora İsyanı ve adalardaki durum hakkında Mübahat Kütükoğlu, "Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları", 3. *Askerî Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri*, Ankara 1986, s. 133-161; Zeki Arıkan, "1821 Ayvalık İsyanı", *Belleten*, C LII, S. 203, Ağustos 1988, s. 571-601 çalışmalarından geniş bilgi edinilebilir.

8 Dennis N. Skiotis, "Mountain Warriors and the Greek Revolution", *War Technology and Society in the Middle East*, London 1975, s. 316.

9 Skiotis, agm., s. 317.

10 William Miller, *The Ottoman Empire and the Its Successors 1801-1927*, 1966, s. 64; Nevill Forbes, Arnold Joseph Toynbee, David Mitrany, David George Hogarth, *The Balkans a History of Bulgaria, Serbia, Greece, Rumania, Turkey*, Oxford at the Clarendon Press, 1915, s. 189.

11 Skiotis, agm., s. 321. Aleksandr İpsilanti'nin faaliyetleri, olayları başlatması ve başarısız olması konusunda bk. Anton Freiherrn von Prokesch-Osten, *Geschichte des Abfalls der Griechen vom Türkischen Reiche im Jahre 1821 und der Gründung des Hellenischen Königreiches, Aus Diplomatiscen Standpunkte*, C 2, Wien 1867, s. 23-82.

tarafına döndü. Zaten 1818'den beri Fihiliki Heteria'nın varlığını biliyordu. Yunanlıları kendi lehinde kullanmayı düşündü. O, Rusların da desteğini kazanacağını biliyordu. Ali Paşa ile Fihiliki Heteria'yı temsilen Rusya'nın Patras konsolosu resmi çevirmeni Ioannis Papparregopovlos arasındaki görüşmeler 1820 Nisan'ında yapıldı. *Tarih-i Cevdet'te Terkopi Tarihi*'nden nakledildiğine göre, Ali Paşa'nın Papparregopovlos'u görüşmek için Preveze'ye davet ettiği, Papparregopovlos'un bunu kabul etmediği anlatılmaktadır. Papparregopovlos, durumu Badra piskoposuna anlatmış, piskopos bundan memnun kalmayarak, bundan faydalanması gerektiğini söyleyip, Papparregopovlos'u Ali Paşa'nın görüşme teklifini kabul etmeye ikna etmiştir¹². Rusların Sultan'a karşı savaş açması için ona baskı yaptı. Kendi çıkarlarının Rus ve Yunan çıkarlarıyla birleştiğini söyleyerek, onun St. Petersburg'a gidip Kapodistria'ya durumu anlatmasını istedi. Ali Paşa, Papparregopovlos'u kendisinin Rusya'ya bağlılığı konusunda ikna etti. Paşa ile Papparregopavlos arasındaki görüşme ile ilgili Veli Paşa'nın yazıcısı Dimitri, İstanbul'da Patrikhanede tutuklu iken Rum isyanı konusunda yazdığı bir mektupta buna benzer bilgiler vermektedir¹³. Paşa'nın Ruslar ile beraber hareket ederek durumunu düzeltip tekrar isyan etmeyi planladığı anlaşılmaktadır. Papparregopovlos bunu kabul ettiyse de seyahat ertelendi. Her ikisi de Mora'da ve Rumeli'deki askerî şefler ve piskoposlarla haberleşip bir genel ayaklanma sırasında hazır olmaları için onları uyardılar. Ali Paşa, her ne kadar İngiltere, Avusturya ile temasa geçip, Sultan'ın da kendisini affetmesi için uğraşmışsa da aslında tek kurtuluşunun Rus-Yunan planında olduğunu gördü. Ali Paşa, Hugues Pouqueville'nin anlattığına göre, adamlarının mart ayına kadar bağlılığını sağlamak için aralık ayında büyük olayın propagandasını yapıyordu. Bu arada Ali Paşa'nın hiz-

12 Ahmet Cevdet, *age.*, C 11, s. 100, Lütfi Tarihinde ise Papparregopovlos'u cemiyet üyelerinin Ali Paşa'ya gönderdiği, Ali Paşa'ya yardım için Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş açacağı haberini verdiği, Ali Paşa'nın dayanmasını istediklerini anlatılmaktadır. Ahmet Lütfi, *Tarih-i Lütfi*, C 1, İstanbul 1290, s. 14.

13 BOA, Hatt-ı Hümayun, no: 48908-A. Bu bilgilere göre; bir taraftan kendisi bir taraftan Rus elçisi gayret gösterip suçunun bağışlanması sağlandıktan sonra bir sene içinde Arnavutlar ile idaresindeki diğer mahallerde reyayı birleştirip, mühimmat açısından kuvvetlendirerek isyan edecekti. Rusya da Osmanlı topraklarında ihtilal çıkarmak için çalışırsa Devlet-i Aliyye çaresini bulamayacaktı. Her yerde birdenbire büyük bir isyan çıkarılmasına karar verdiler. Sonra Papparregopovlos İstanbul'a gelerek bu görüşmeyi Rus elçisine haber vermiş ve Petersburg'a gitmiştir. Bu olayı Avusturya duyarak, Ali Paşa'ya haber gönderilmiş, niçin Rusya ile böyle haberleşiyor, Arnavutluk bize düşer tertibi bizimle yapsın şeklinde teklif yapılmıştır. Ali Paşa Avusturya'nın da tarafında olmasını önemli gördüğünden onlarla da anlaşmıştır. Dimitri bu bilgileri yetkililere iletmiş gibi elçilerle yüzleşebileceğini de belirtmiştir

metindeki armatoller Rumeli içlerine ilerlemekte olan Osmanlı kuvvetlerine karşı direnmeye başladı. Aynı zamanda Yedi Adalar'a kaçmış olan savaşçılara yurda dönme ve armatoller ile birleşme çağruları yapıyordu. Bu sözü edilen savaşçılar, Ali Paşa'nın kaçmak zorunda bıraktığı klepht ve Suliler'di. Bunlar, Osmanlılardan da af sözü ve iyi ücret önerileri alıyorlardı. Her iki taraftan gelen bu tekliflerle adalara kaçmış olanlar geri döndüler. Bunlar Ali Paşa'nın Yunan davasıyla bütünleşmesi sebebiyle önceleri Ali Paşa'nın tarafını seçtiler. Ancak, Ali Paşa'nın savaşa girmekteki kararsızlığı, bilinen ikiyüzlülüğü, hırsı Yunan liderlerini rahatsız ediyordu. Bu nedenlerden Osmanlı askerleri Rumeli'de önemli yerleri ele geçirdiğinde, Ali Paşa'nın yanında olan armatol ve bir kısım Yunanlı şefler Osmanlıların tarafına geçti¹⁴. Yanya'yı kuşatan Osmanlı askerleri zamanla baştaki hızlarını kaybetti. Ordunun 50 bin kişilik mevcudu beşte biri kadar indi. Durumu izleyen yabancı gözlemciler Osmanlı kampındaki paşalar arasında kıskançlık ve bölünmenin başladığını bildiriyorlardı. Ayrıca, baskı uygulaması, çok önceden beri süren para, yiyecek, yem gibi maddelerin zorla alınması, angaryalar yaptırılması, köylüleri Osmanlılar yanından Yunanlılar tarafına döndürdü. Balkanlar'daki durum halk için dayanılmaz olmuştu. Ali Paşa yüzünden gönderilen askerlerin halkı bıktırdığını, bölgenin harap olduğunu yine gözlemciler bildiriyordu. Bu durumda uygun ortamı gören halk kitleler halinde ayaklanmaya başladı. İlk olarak Sulyotlar Ali Paşa'nın tarafına geçti. Sulyotların asıl amacı 17 yıl önce kovuldukları memleketlerini kaybetmemektir¹⁵. Sulyotlar böylelikle Sultan'a karşı ayaklandı. Arnavutlar da Osmanlı birliklerinin tavırlarından bıkmışlardı. Onlar, Ali Paşa'nın yönetimi altında yaklaşık 30 yıldır Rumeli'de seçkin bir statüye sahipti. Bunların da güçlerini Sulyotlarla birleştirmesi kendileri için tek çözüm yoluordu. 27 Ocak 1821'de bir antlaşma imzalandı. Arnavutlar ve Sulyotlar *"bir beden içinde bir ruh olacaklar"* ve kanlarını *"Ali Paşa'nın kesin zaferi için akıtacaklardı"*. Hemen hemen bütün klepht ve diğer kabileler, dağ köylüleri Osmanlılara karşı eylemlere başlayacaktı. Osmanlılar bu ayaklanma ruhunun yayılmasını engellemek için çalıştıysa da geç kalınmıştı¹⁶.

Bu tarihte eylem için hazırlanan bir diğer Yunanlı grup armatolinin kaptanlarıydı. Sulyotlar ve klephtler gibi onlar da Filiki Heteria'nın Korfu komitesi ile ilişki içindeydi. 1821 yılının Ocak ayı başlarında aralarından en ünlüleri

14 Skiotis, agm., s. 324-325.

15 Sulyotların memleketi, daha önce sözünü ettiğimiz, Orta Arnavutluk'taki Suli Dağı çevresidir. H. N. Brailsford, *Macedonia Its Races and their Future*, Newyork 1971, s. 125-126.

16 Skiotis, agm., s. 326.

Androustos, Varnakiotis, Tsargas, Stournaris, Makris Santa Mavra adasında bir araya geldi. Bu kişiler Yunan hareketinin askerî yönden örgütleyicileri olarak nitelendirilebilir. Bu toplanan kişiler, toplantıda Epir'in liderlerini izleme ve Rumeli'de isyanı yayma kararı aldılar¹⁷. Bu toplantıya Mora'daki Mani Beyi'nin oğlu Elias Mavramichalis de katılmıştı. Anlaşıldığı gibi yerel birtakım hareketler başlamıştı. Fihiliki Heteria'nın İstanbul'daki merkez komitesi ve güney Rusya'daki lideri İpsilanti bu olaylara ilişkin haberleri aldıklarında tepki gösterdiler. Çünkü devrim İpsilanti'nin gelmesi ile başlayacaktı. Oysa olaylar başlamıştı. İpsilanti'nin Mora'daki temsilcisi artık hiçbir gecikmeyi garantileyemeyeceğini, yani O gelene kadar olayları engelleyemeyeceğini bildirerek, O'nu uyarıyordu¹⁸.

Ali Paşa, kendi casuslarından 23 Mart'ta her şeyin plana göre geliştiğini bildiren haberler almaktaydı. Yunanlılar yaşamda ve ölümden Ali Paşa'dan ayrılmayacaklarını söylüyorlardı¹⁹. İsyana mart ayı sonlarına doğru başladı ve nisan ayında Mora'da genelleşti.

Eflak ve Boğdan'daki isyan bastırıldıktan sonra Mora'da çıkan isyanı batırmak da gerekmektedir. Hurşit Paşa, Mora'ya Mehmet Paşa'yı göndermiş, Hasan Paşa da Nisan'da Anabolu muhafızı tayin edilmişti. Mehmet Paşa Mora'ya gittiğine göre, Anabolu muhafızı Hasan Paşa'nın Anabolu'ya mı yoksa Mora'ya mı gönderilmesinin uygun olduğu konusunda Hurşit Paşa'nın hükümet tarafından fikri sorulmuştur. Bunun üzerine, Hurşit Ahmet Paşa da Hasan Paşa'nın Anabolu'ya gitmesini, Mehmet Paşa ile haberleşmesini, Derbend ve Tripoliçe taraflarına asker sevk etmesini önermiştir. Devlet de bu öneri üzerine hareket etmiştir. Anabolu muhafazası için Aydın, Saruhan sancaklarından alınan askerler İzmir'den gemilerle Hurşit Paşa'nın önerisi ile gönderilmişse de Akdeniz'de eşkıyanın çok sayıda gemileri dolaşmakta olduğundan askerler Yenikale önlerinde kaldı. Bu durum Hasan Paşa'nın Anabolu'ya gelmesini engellemiş, bu yüzden Hasan Paşa, İzmir muhafızı tayin edilmiştir²⁰. Hurşit Paşa'nın önerisi dikkate alınmış ve Mehmet Paşa Mora'ya vali atanmıştır. Temmuz ayında Mora'ya gitmekle görevli birçok geminin ve askerinin hazırlandığını öğrenmekteyiz. Daha önce 70 parça gemi Mora'ya gönderilmişti. Bundan başka Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın 120 kadar gemisi de Mora'ya gitmekteydi. Ayrıca, Cezayir, Tunus ve diğer yer-

17 Skiotis, agm., s. 327.

18 Skiotis, agm., s. 327-328.

19 Skiotis, agm., s. 328.

20 BOA, Ayniyat Defteri-610, s. 59, 61, 67.

lerden toplanmış olan 130-140 parça tekne de Mora'ya ulaşmak üzereydi. Karadan ise Yenişehir tarafından gitmek üzere Behram Paşa, Karaman valisi Hacı Bekir Paşa gibi görevliler 50-60 bin asker ile Mora'ya gitmekle görevlendirildi. İnebahtı, Karlı-ili üzerinden ise İskenderiye sancağı mutasarrıfı Mustafa Paşa da Mora'ya gidiyordu. Mora'ya gönderilen asker sayısı aşağı yukarı 130-140 bin kadardı²¹.

Bilindiği üzere bu tarihlerde Tepedelenli Ali Paşa isyanı bastırılmamış olduğundan bir taraftan da onunla uğraşılmaktaydı. Ali Paşa'nın adamlarının Yunanlı asiler arasında yer aldıklarını kaynaklardan öğrenmekteyiz²².

Fihiliki Heteria, girişecekleri hareket konusunda olayın başlangıcından önce çeşitli layihalar hazırlamakta idi. Bu layihaların birinin 2., 4. ve 5. maddelerinde Tepedelenli Ali Paşa olayı ile ilgili düşünceler yer almaktadır:

2. maddeye göre, Tepedelenli Ali Paşa Sırpların isyanına kadar Osmanlı kuvvetlerine dayanabilirse Osmanlı Devleti, Sırp ve Ali Paşa olayları nedeni ile kuvvetini ikiye bölecek böylece Mora halkı serbestçe isyanını yürütebilecekti. Ali Paşa, Osmanlı kuvvetlerine yenilse bile, Osmanlı kuvvetlerinin büyük kısmı Sırplar üzerine gideceğinden Yunan kaptanlarına güç yetiremeyecekti. Kaptanların yenilmesi halinde ise Yunanlıların büyük bir kuvveti yok olacağından, bunu engellemek için Sırpların savaşa devam etmesi sağlanacaktı.

4. maddeye göre, Ali Paşa maiyetinde olan kaptanlara özel bir görevli gönderilerek cemiyete girmeleri için çalışılacaktı.

5. maddeye göre, bu memur, Ali Paşa'nın yok edilmesinden önce Yanya'ya varabilirse Ali Paşa ile kaptanlar arasında birlik ve beraberliği içeren bir anlaşma senedi düzenlenmesine gayret edecekti²³.

Paparregopovlos tarafından Nazır-ı Umumiye gönderilen 20 Eylül 1820 tarihli bir mektupta, Tepedelenli Ali Paşa'nın fermanlı ilan edilmesinin Yunanlılarca kaçırılmaması gereken bir fırsat olduğunu ifade etmekteydi²⁴.

Yunanlıların, Ali Paşa'yı kendi amaçları için kullandığını görmekteyiz, Tepedelenli Ali Paşa maiyetindeki kaptanlara Nazır-ı Umumi 12 Aralık 1821 (29 Kanun-ı Sani 1821) tarihinde bir talimatname gönderdi. Bu talimatna-

21 BOA, Cevdet Dahiliye, no:9409 (28). 12 Temmuz 1821 (11 L 236) tarihli Mora valisi Mehmet Paşa'nın mektubu. Atullah Şanizade, *Tarib-i Şanizade*, C 4, s. 178.

22 Ahmet Cevdet, *age.*, C 11, s. 101-102.

23 Mehmet, *Rum Fetretine Dair Tarib*, I. Cüz, İstanbul 1288, s. 21-22.

24 Ahmet Cevdet, *age.*, C 11, s. 241.

menin 2. maddesinde; kaptanlara Ali Paşa ile olan ittifaklarını korumaları, Osmanlı askerini birlikte bölgeden çıkardıktan sonra, Ali Paşa'nın ellelerine geçeceğini, Paşa'nın eski haline gelmemesinin sağlanması isteniyordu. 4. maddede; Devlet-i Aliyye'nin hiçbir sözüne uymayıp Ali Paşa'yı muhafaza etmek bahanesiyle Müslüman halkın bölgeden çıkarılmasına özen gösterilmesi, 5. maddede ise, Osmanlı askeri ile ittifak ederek Ali Paşa'nın cezalandırılmasına çalışmaları için Patrikhanece gönderilen tenbihnamelelerin zorla alındığını, bunlara uymamaları gerektiği bildirilmekteydi²⁵. Bunlardan anlaşıldığı üzere Ali Paşa, Osmanlı Devleti'ne karşı kullanılacak, böylece Osmanlı askerleri bölgeden çıkarılacak, daha sonra zayıf düşen Ali Paşa Yunanlıların eline geçmiş olacaktı.

Bölgedeki isyan olaylarında Rusların da etkisi olduğu açıktı. Fihiliki Heteria'nın Ruslarca desteklendiği bilinmektedir. 23 Ağustos 1821 (23 Za 236) tarihinde İstanbul'a yazdığı mektubunda Hurşit Ahmet Paşa, Yanya'daki olayları anlatırken Ruslardan ve Rumlardan da söz etmektedir. Hurşit Ahmet Paşa, Rus elçisinin İstanbul'dan ayrılacağı haberlerini aldığını, bunun da Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan edeceği izlenimini verdiğini öne sürmektedir. Paşa, Rumların isyanında Rusya'nın kışkırtması olduğunu, Fransa ve Avusturya'nın da isyan konusunda Rumlara yardımcı olacakları düşüncesinde olduğunu belirtmektedir. Rusya'nın donanmayı Baltık Denizi'ne oradan da Akdeniz'e gönderdiği haberi alınmış, 60, 70 bin Rus askerinin Karlı-ili tarafına çıkarılacağı söylentileri halk arasında yayılmaya ve olaylar çıkmaya başlamıştı²⁶.

Tepedelenli Ali Paşa'nın Mora'ya adamlarını göndererek Rumları kışkırttığını bilmekteyiz. Paşa, kendisini kurtarabilmek için bu yola sık sık başvurmuştur. Kendine bağlı adamları Osmanlı ordusu içine sokmuştur. Örneğin Rum bölükbaşlarından Olise adlı Arnavut'u kendisinden kaçmış gibi İsmail Paşa Paşa'nın yanına göndermiştir. İsmail Paşa ona güvenmiştir. Ancak, o gizliden gizliye Arnavut askerleri arasında fitne çıkarmaya çalışmıştır. Ali Paşa, bunun dışında Boğdan ve diğer yerlere de adamlarını bu şekilde göndermiştir²⁷. Mora ile ilgili olarak da bu tip uygulamalara başvurmuştur. Bu konuda Mora kaymakamı Salih Ağa, 18 Mart 1821'de Hurşit Paşa'ya bir mektup yazmıştır. Salih Ağa bu mektubunda, Ali Paşa'nın adamlarının halkı kışkırttığı ve Hurşit Paşa'nın 5-6 yüz asker göndermesini istemektedir. Ken-

25 Ahmet Cevdet, *age.*, C 11, s. 256-257.

26 BOA, Hatt-ı Hümayun, no:38279.

27 Ataullah Şanizade, *age.*, C 3, s. 142.

disine o tarafa 1500 kadar asker gönderildiği bildirilmiş, bu duyulunca, halk arasındaki kışkırtmalar kesilmişse de halk arasında ayrılığın varlığının kesin olduğu mektupta açıklanmaktadır²⁸. Mora kaymakamı Salih Ağa, yazdığı aynı tarihli başka bir mektupta Manya başbuğu Petru Bey'i savunmaktadır. O, onun güçlü, Devlet'e sadık bir görevli olduğunu belirtmektedir²⁹. Ancak, biz biliyoruz ki Manya başbuğu Fihiliki Heteria ile temastadır. Bundan da Salih Ağa'nın Mora'daki olayları aslında anlamadığı ve söylenenlere inanarak ikna edildiği anlaşılmaktadır. Mora'da halk arasındaki kaynaşmadan dolayı Tripolice'liler, Hurşit Paşa'dan asker istemişlerdi. Hurşit Paşa Mora'ya gelip, oradan Yanya'ya gitmek üzere iken halk kendi üzerlerine asker gönderildiğini zannetmiş ve Mora'da ihtilal belirtileri görülmeye başlamıştır. Bunun üzerine, Tripolice ileri gelenleri bir araya gelip, görüşüp biz ihtilal söylentilerine karşıyız, bu dedikoduları Ali Paşa çıkarıyor diyorlardı³⁰. Hurşit Paşa, Manya'da Ali Paşa'nın adamlarının fitne çıkardığı ve Rusların asker hazırlaması için Manya başbuğuna para gönderdiği haberlerini almıştı. Manya'daki bazı fesatçılar da Ali Paşa'nın lehine hareketlere katılmıştı. Durumu düzeltmek için Manya'ya hemen asker gönderilmişti. Ancak, Hurşit Paşa, bunun yeterli olmadığını bu yüzden birkaç geminin de Manya taraflarında dolaşması ve burayı kuşatması gerektiğini bildirmektedir. Hurşit Paşa, Mora'daki olayların diğer devletlerin ve özellikle Ali Paşa'nın fitnesinden başka bir şey olmadığı görüşündedir. O, Manya'ya birkaç geminin gönderilmesinin yeterli olduğunu düşünmektedir³¹. Padişah, kendisine sunulan bu bilgilere karşılık İbrail muhafızından da, başka taraflardan da fesad olduğuna dair bilgiler aldığına işaret etmiştir. Padişah, bu yüzden bu konuda 4-5 geminin yeterli olmayacağını, Kaptan Paşa'nın Akdeniz'e çıkması için hazırlıklarını yapmasını ister. Padişah ayrıca, Manya başbuğunun rehin olarak bulunan oğlunun, Veli Paşa yazıcısının, papazların gözaltında tutulmasına dikkat edilmesini, Galata, Beyoğlu gibi yerlerde güvenlik önlemlerinin arttırılmasını da istemektedir³². Osmanlı yöneticileri Ali Paşa'nın fitnelerine karşı emirler göndererek tedbirler almaktaydı. Tuna boyundaki muhafızlara, Eflak voyvodasına ayrı ayrı yazılar gönderilerek Ali Paşa'nın fitne çıkarmak için adamlar ve yazılar göndereceği ihtimaline karşı uyarılarda bulunulmuş ve böyle adam-

28 BOA, Hatt-ı Hümayun, no:38276-F.

29 BOA, Hatt-ı Hümayun, no:38276-C.

30 Ahmet Cevdet, *age.*, C 11, s. 51-52.

31 BOA, Hatt-ı Hümayun, no:38866, 6 Mart 1821 (gurre-i C 36) tarihli mektubu.

32 BOA, Hatt-ı Hümayun-38866, Padişah'ın Hurşit Paşa'nın mektubuna yazdığı Hatt.

ları ve yazıları yakalayıp İstanbul'a göndermesi kendilerinden istenmiştir³³. Ali Paşa olayı ve Mora İsyanı ile ilgili devlet adamlarının da gaflet içinde oldukları görülmektedir. Veli Paşa'nın yazıcısı Dimitri'nin Mora İsyanı hakkında bilgisine başvurulduğunda anlattıkları ilginçtir. Bildiklerini anlatmak için kaptan paşaya, Bostancıbaşı Ağa'ya ulaşmaya çalışmış, başaramamıştır. Sonunda Yusuf Agah Efendi'yle görüşme imkânı bulmuştur. İki kere kendisini Mora'da bir fesat çıkacağı ve tedbir alınması konusunda uyarılmıştı. İkinci uyarısında Yusuf Agah Efendi tebessümle *böyle fesadları çok göreceğiz lakin Allah vire kırk gün kadar daha Ali Paşa dayana idi. Sonra sebep olanlar görürler. Ali Paşa evladları babalarını bıragıb firar ettiklerine pek fena ettiler. Babası ve evladları cümleten dayanmak iktiza ederdi. Ben geçen sene bunlar oldukları mahalde cümleten durup ve dayanıp memurlar üzerlerine hücum etmeleri haberini işitmiştim. Lakin Mora maslahatı için şevketlü efendimiz kapuya bir hatt-ı hümayun gönderip Mora'nın tedabirini benim reyime havale buyurmuş olduğundan ben dahi Mora muhafazasına Tırhala Mutasarrıfı Mahmut Paşa'nın gönderilmesi münasip olduğunu ifade ettim. Çünkü Yanya üzerinde olan vüzeradan birinin Niş muhafızı olmasını kapudan münasip gördüler. Ben dahi Mahmut Paşa'nın Mora muhafızlığıyla Yanya üzerinden ayrılmasını istedim ki Yanya üzerinden iki vezir kalktığı surette Ali Paşa ve gerek askerisi bu suret Mora ve Niş tarafında bir hadise zuhurunda iktiza etmesini anlayub işte fesad zuhura başladı diyerek kendilerinin dayanmasını muceb olsun için. Lakin şevketlü efendimiz Mahmut Paşa'nın Mora'ya memuriyetine ruhsat-ı hümayun vermeyüb Anadolu tarafından bir vezir memur ettiler. Ali Paşa kırk gün daha dayanırsa bir mah zarfında burada dört adamın ne cezaya uğrayacaklarını görürüz dedi. Dört adam kimlerdir diye sorduğumda Halet Efendi ve berber başı ağa ve sabık ve lahak gümrük eminleri Osman Ağa ile Ahmet Ağa'dır dedi. Dimitri karşılığında bu kişilerin devletin sadık adamları olduğunu, padişahın da böyle bildiğini haklarında bir ceza olmayacağını düşündüğünü söylemiştir. Yusuf Agah Efendi buna karşılık Şevketli efendimiz bunlara bir şey etmezse başka yüzden olur zira halk beyninde başka şey var ol-derece ki ateş karıların girecekleri hamama kadar varmağa başladı ve bu günlerde gereği gibi alevlenmektedir demiştir. Bu sözleri duyan Dimitri oldukça şaşırmıştır. Ali Paşa'nın nasıl hain biri olduğunu herkesin gerektiği kadar bilmediğini düşünmektedir³⁴. Devlet adamlarının kendi aralarındaki*

33 BOA, Hatt-ı Hümayun-40651-A, 30 Haziran 1820 (19 N 235) tarihli Mihal Abde imzalı arıza.

34 BOA, Hatt-ı Hümayun, no: 48908-A.

ekifmeler, Ali Paşa olayını körüklemiş veya uzatmif, bir başka olayı da yani Mora İşyanını da yeteri kadar değerlendirip tedbir alınmasına engel olmuş gözükmektedir.

Sonuç

Mora isyanının çıkmasını birçok kaynak Tepedelenli Ali Paşa'ya bağla- maktadır. Bunlar, Tepedelenli Ali Paşa'nın Rumları baskı altında tuttuğu, Rumların ondan korktuğu için ayaklanmaya cesaret edemediğini ifade et- mektedirler. Bu görüş bir yerde haklıdır. Tepedelenli Ali Paşa bölgede güçlü bir idarecidir ve Rum halkı sindirmiştir. Rumlar O'nun fermanlı olmasını fırsat bilmişlerdir. Ancak, anlattığımız gibi Rumlar arasında bu yönde çok önceden zaten bir gelişme vardır. Rumlar arasında özgürlük, bağımsızlık fi- kirleri yayılmıştır. Rumlardan iyi eğitim görenler, zenginleşen tüccarlar fikir yönünden de bu olayı hazırlamışlardır. Ayrıca, bilindiği üzere Rusların ve Fransızların da bu bölgede propaganda yaptıklarına daha önceki bölümler- de değinmiştik. Rumlar, daha 1814 yılında Fihiliki Heteria'nın kurulmasıyla örgütlenmeye başlamıştır. Ali Paşa, bu örgütten haberdar olmuş, Devlet'i de uyar mıřtır³⁵. Ancak, asi ilan edilmesi Rumların isyan etmesi için iyi bir fırsat olmuş, Devlet'in Ali Paşa olayı ile uğraşmasından yararlanmışlardır. Ali Paşa da bir yandan kendisine bir çıkış yolu ararken, diğer yandan da Rumlara baş- vurmıştır. Heteria teşkilatı da Ali Paşa'dan yararlanmıştır. Aralarında gizli sözcüklerde "kayınata" kelimesini Tepedelenli Ali Paşa için, "30" numarasını da Yanya için kullanmıřlardır³⁶. Bu konuda söylenebilecek söz, Rumların Ali Paşa olayını kendileri için bir fırsat olarak iyi değerlendirmelerinin yanı sıra Ali Paşa'nın da kendini kurtarmak için Rumlara başvurarak onları kullan- mak düşüncesinde olduğudur. Rumlar bu olaydan yararlanarak kendileri için iyi sonuçlar alırken, Ali Paşa kendini kurtaramadığı gibi, Osmanlı Devle- ti'nin başına yeni bir sorun açılmıştır. Bu da Mora isyanının gelişmesine ve sonuçta Yunan Devleti'nin kurulmasına neden olmuştur.

35 Ahmet Lütfi, *age.*, C 1, İstanbul, 1290, s. 14-15. Moralı Rumlar, gizlice Viyana Kongresine temsilci göndermiş, Yunan ihtilali ile ilgili çalışmalarda bulunmuştu. Ali Paşa bunu öğrendi- ğinde Rum olan doktoru Luka'yı Viyana'ya gönderip bunlar hakkında bilgi edinip, evraklar ele geçirmiştir. Yunanlıların ihtilal hazırlığında olduğunu öğrenip Bab-ı `Ali'ye bildirmiştir.

36 Ahmet Cevdet, *age.*, C 11, s. 233.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA),

Hatt-ı Hümayûn (HAT): 48908-A, 38279, 38276-F, 38276-C, 38866, 40651-A.

Ayniyat Defteri: 610.

Cevdet Dahiliye: 9409/28.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Ahmet Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, C 11.

Ahmet Lütfi, *Tarih-i Lütfi*, C 1, İstanbul 1290.

Ataullah Şanizade, *Tarih-i Şanizade*, C 3-4.

Arıkan, Zeki, "1821 Yunan İsyanının Başlangıcı", *Askeri Tarih Bülteni*, Yıl 12, S. 22, Şubat 1987, s. 97-132.

Arıkan, Zeki, "1821 Ayvalık İsyanı", *Bellekten*, C LII, S. 203, Ağustos 1988, s. 571-601.

Brailsford, H. N., *Macedonia Its Races and their Future*, Newyork 1971.

Forbess, Nevill-Toynbee, Arnold Joseph-Mitrany, David-Hogarth, David George, *The Balkans a History of Bulgaria, Serbia, Greece, Rumania, Turkey*, Oxford at the Clarendon Press, 1915.

Gürel, Şükrü S., *Tarihsel Boyut İçinde Türk-Yunan İlişkiler (1821-1993)*, İmge Kitabevi Yay., Ankara 1993.

Kütükoğlu, Mübahat, "Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları", 3. *Askeri Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri*, Ankara 1986, s. 133-161.

Mehmet, *Rum Fetretine Dair Tarih*, I. Cüz, İstanbul 1288.

Millas, Herkül, *Yunan Ulusunun Doğuşu*, İletişim Yay., İstanbul 1994.

Miller, William, *The Ottoman Empire and the Its Successors 1801-1927*, 1966.

Prokesch-Osten, Anton Freiherrn von, *Geschichte des Abfalls der Griechen vom Türkischen Reiche im Jahre 1821 und der Gründung des Hellenischen Königreiches, Aus Diplomatischen Standpunkte*, C 2, Wien 1867.

Shaw, Stanford-Shaw, J. Ezel Kural, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C 2, İstanbul 1983.

Skiotis, Dennis N., "Mountain Warriors and the Greek Revolution", *War Technology and Society in the Middle East*, London 1975, s. 308-329.

Özkaya, Yücel, "1821 Yunan (Eflak-Boğdan) İsyancıları ve Avrupalıların İsyancı Karşısındaki Tutumları", *IV. Askeri Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri*, Ankara 1986, s. 114-132.